

Б. Ғ. Нұрмағамбетов, Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасы жанындағы құқық қорғау органдары Академиясының әлеуметтік-гуманитарлық пәндер және кәсіби тілдік дайындық кафедрасының доценті, саяси ғылымдарының кандидаты, доцент

САЯСИ ЖАҢҒЫРУДЫҢ НЕГІЗІ — КОНСТИТУЦИЯ

Аннотация. Мақалада Қазақстандағы саяси жаңғырудың негізіне айналған Конституция туралы сөз қозғалады. Сонымен қатар қоғам дамуымен үндесетін Конституция нормаларының өзгерістері қарастырылған.

Түйін сөздер: Конституция, саяси жаңғыру, саяси жүйе, саяси реформа, егемендік, тәуелсіздік, азаматтық қоғам, құқық тәртібі, заңдылық.

Мақалада Қазақстандағы саяси жаңғырудың негізіне айналған Конституция туралы сөз қозғалады. Сонымен қатар қоғам дамуымен үндесетін Конституция нормаларының өзгерістері қарастырылады.

Жаңа саяси жүйе, жаңа Конституцияның өмірге енгеніне биыл 20 жыл толып отыр. Осы уақыттың ішінде қоғамымыз саяси, мәдени, экономикалық, құқықтық өзгеріске ұшырап, жаңаша дамуға бет алды. Демократиялық принциптер жаңа саяси институттар, жаңа саяси элита қалыптасты. «Біз, ортақ тарихи тағдыр біріктірген Қазақстан халқы, байырғы қазақ жерінде мемлекеттілік құра отырып, өзімізді еркіндік, теңдік және татулық мұраттарына берілген бейбітшіл азаматтық қоғам деп ұғына отырып, дүниежүзілік қоғамдастықта лайықты орын алуды тілей отырып, қазіргі және болашақ ұрпақтар алдындағы жоғары жауапкершілігімізді сезіне отырып, өзіміздің егемендік құқығымызды негізге ала отырып, осы Конституцияны қабылдаймыз».

Қазақстан Республикасының Конституциясындағы осы алғы сөздерді, Қазақстан халқының дүние жүзіндегі ең дамыған мемлекет құру және жоғарғы мақсаттарға ұмтылу ұраны деп түсінуге болады.

Қазіргі кезде мемлекеттік тәуелсіздіктің жалпы ұлттық институттарының құрылуымен қатар азаматтық қоғам және құқықты мемлекеттің негізін қалыптастыруды қамтитын саяси реформалаудың маңызы зор. Қоғамдағы саяси жаңғырудың мемлекеттік билікке әсері құқықтық-нормативтік базаны кеңейту, Конституция ережелері арқылы институттардың әлеуметтік орны көрсетілуі тиіс. Саяси жаңғыруға әсер ететін ішкі факторлар, саяси шешімдердің де әсері болуы керек. Саяси жаңғырудың мақсаты ескі әлеуметтік-экономикалық құрылымды жаңаша құру, жеке тұлғадан бастап азаматтарды әлеуметтендіру. Қазақстан Республикасы үшін саяси реформалардың жүргізілуі, қоғамда қазақстандық жаңғырудың өзіндік ерекшеліктері бар екенін көрсетуде. 1995-2016 жылдары аралығында елімізде толығымен жаңғыру процестері жүзеге асырыла бастады. Осы жылдар ішінде еліміздің мемлекеттік аппарат құрылымы жаңарды, сонымен қатар құқықтық мемлекетпен азаматтық қоғамның қалыптасуы қатар жүрді. Қазақстан Республикасының Конституциясында елімізде еркіндік пен демократияға, бостандықтар мен құқықтарға ерекше мән берілді. Жаңғырудың рухани моделі қалыптасты. Азаматтық қоғамның басты нысанасы — Қазақстан Республикасындағы саяси жаңғыру. Қазақстан Республикасында жаңғырудың берік алғышарттары бар деп айтуға болады. Бүкіл халықтық референдумда қабылданған Қазақстан Республикасының Конституциясы әлеуметтік дамуда саяси шешімдердің орындалуы қадағаланды деп көрсетті.

Қазақстан Республикасының Конституциясы әлеуметтік дамудың негізгі бағыттарында айқындады.

Әлеуметтік дамудың негізгі бағыттары мыналар болып саналады:

- халықтың әл-ауқатын жақсарту;
- әлеуметтік қорғау (зейнеткерлерді, көп балалы отбасыларды);
- орта тапты қалыптастыру;

- экономиканы тұрақтандыру және дамыту.

Қазақстан Республикасының Конституциясында көрсетілген демократиялық әлеуметтік мемлекет құру және салауатты өмір сүруге жағдай жасау негізгі қағида болып нық орын алды.

Біз адамзат өміріндегі жаңа кезеңнің табалдырығында, яғни ішкі қайнар көздің өздігінен жетілуі мен коммуникацияның арқасында даму дәуірінің алдында тұрмыз. Бүгіндері қоғамдық коммуникация мен жаңғыруды ұйымдастыруды процессуалдық тәсілмен өткізген дұрыс. Өйткені, жаңғырудың жетістікке жетуі қоғамның құқықтық ережелерді қабылдауына немесе қабылдамауына, олардың қоғамдық жалпы көпшілік сана-сезіммен бірлігі мен өзгешелігіне байланысты.

Сонымен қатар егер біз Қазақстандағы реформаның басты сипаты әлеуметтік-мәдени десек, онда жаңғырудың негізгі проблемасын біздің қоғамда бүкіл құндылықтар жүйесін ұстап тұратын идеологиялық сұлбаның ізденісі ретінде сабақтауға болады. Тек идеологиялық құқықты либертаттар түсінуді қоса есептегенде жаңару қоғамда интеградаушы құндылықтардың жаңа жүйесін ұстап тұруға қабілетті ережелер жүйесін жасай алады.

Саяси жаңғыруға байланысты біздің еліміздегі бірден-бір жаңа заң еліміздің либералдық-демократиялық үлгідегі Конституция қабылдауы саяси жаңғырудың жалпы қоғамды қайта құрудың негізі болып табылады. Қазіргі Қазақстан Республикасының Конституциясы либералдық-демократиялық принциптерге негізделген. Ата заңымыздың нақты мазмұны — демократиялық мақсаттар мен мұраттарға құндылықтарды жүзеге асыру.

Қазақстан Республикасы өз аумағында бүкіл билігін дербес жүргізе алатын, ішкі, сыртқы саясатын өзі айқындап жүзеге асыратын демократиялық мемлекет болуды көздеді.

Осы бағытта 1993 жылы және 1995 жылы қабылданған егеменді Республика Конституциялары Қазақстанды көп жылдардан бері президенттік басқару жолымен өркендеп келе жатқан өркениетті елдерге саяси жағынан жақындата түсті.

Тәуелсіздік алған соң осы бағытты құқықтық тұрғыдан нығайту және сыртқы саясатта басқа мемлекеттердің көзін Қазақстанның президенттік билік жолына түскеніне жеткізуге қажет болды. Бұл бағыттағы елеулі және сәтті қадам 1993 жылы 28 қаңтарда егеменді Қазақстанның алғашқы Конституциясын қабылдауы еді. Ал, 1995 жылы 30 тамызда Батыстық үлгідегі демократиялық Конституцияны қабылдаған Қазақстан бұрынғы әкімшіл-әміршіл жүйеден жаңа санаға аяқ басуды көздегенін дәлелдеп береді.

Жас егеменді Қазақстанның Конституциясы 1995 жылы 30 тамызда өткізілген республикалық референдумда қабылданды. Қазақстан Республикасы өзін демократиялық зиялы, құқықтық және әлеуметтік мемлекет ретінде орнықтыратындығы, оның ең қымбат қазынасы — адам және адамның өмірі, құқықтары мен бостандықтары болатынын заңдандырды. Осымен қатар Қазақстан Республикасы Президенттік басқару нысанындағы біртұтас мемлекеттік тіл — қазақ тілі болып бекітілді. Конституцияның кіріспесінде Қазақстанның егемендігі мен оның болашақ ұлттық өркениетке бағытталған саяси стратегиясы айқын көрсетілген. Онда: «Біз, ортақ тарихи тағдыр біріктірген Қазақстан халқы байырғы қазақ жерінде мемлекеттікті құрастырып, өзімізді еркіндік, теңдік және татулық мұраттарына берілген бейбітшіл азаматтық қоғам деп ұғына отырып, дүниежүзілік қоғамдастықта лайықты орын алуды тілей отырып, қазіргі және болашақ ұрпақтар алдындағы жоғары жауапкершілігімізді сезіне отырып өзіміздің егемендік құқығымызды негізге ала отырып, осы Конституцияны қабылдаймыз», — делінген.

Жаңа Конституцияны қабылдау мен Президенттік өкілеттігін ұзарту туралы бүкілхалықтық референдум арқылы демократиялық егеменді мемлекеттің негізі қаланды, жаңа президенттік билік формасымен ескі кеңестік жүйе арасындағы үйлеспестік, қарсылық жойылды.

2015 жылғы 26 сәуірдегі Президент сайлауында қазіргі Елбасының айқын басымдылықпен жеңіске жетуіне себеп болған мәселелерді тізбелей бастасақ, біздің жаңа тұрпатты мемлекеттілігіміздің қалыптасуы мен орнығуына, еліміздің экономикалық, әлеуметтік және саяси жаңаруына қызмет еткен және қызмет етіп отырған қолданыстағы Конституциямыздың

да ауызға алынатыны сөзсіз. Қазақстан Республикасы Президенті Н. Ә. Назарбаев атап көрсеткеніндей, «Егер біз соңғы 20 жылда осындай өркендеп, осындайлық бағаға ие болсақ, онда біз өзіміз өмір сүріп, дамып отырған бұл Конституцияға алғыс айтуға тиіспіз».

1993 жылғы Қазақстан Республикасының сол кезде қолданыстағы Конституциясы негізгі Заң ретінде жарамсыз екенін танытты. Сондықтан да Қазақстан Республикасының Жоғарғы Кеңесі 1993 жылғы желтоқсанның басында өзін-өзі тарату жөнінде шешім қабылдады. Ал бұдан кейінгі саяси оқиғалардың өрбуі жаңа Конституция керек екенін көз жеткізе дәлелдеді. Сөйтіп, жаңа Конституцияны әзірлеу жөніндегі жұмысқа Н. Ә. Назарбаевтың өзі басшылық жасап, онда Президенттің мұның алдында негізге алынбаған экономикалық, құқықтық, әлеуметтік, саяси пайымдары баянды етілді.

Бүгін Конституциямыздың мемлекеттілігімізді түпкілікті жаңғырту, Қазақстанның құқықтық және саяси жүйесін сомдау, азаматтық қоғамды қалыптастыру хақында қандай маңызы болғанын және болып келе жатқанын бүгінгі өмір көрсетіп отыр.

Бүгінгі күні жаңа құқықтық ортаны қалыптастыратын заңдарда өмірге келуде.

Елбасы «Ұлт жоспары — қазақстандық арманға бастайтын жол» атты мақаласында 2016 жылдың 1 қаңтарынан «5 институттық реформаны жүзеге асыру бойынша 100 нақты қадам» — Ұлт Жоспарын орындаудың практикалық кезеңі басталғанын, мемлекетті, экономика мен қоғамды дамыту үшін қағидатты жаңа құқықтық орта қалыптастыратын 59 заң күшіне енгенін айтты. Сонымен қатар бүгінгі Қазақстан қоғамынан құқық тәртібі мен заңдылықты сақтауда бірқатар құқықтық жаңғырулардың болғанын көруге болады.

Тәуелсіз сот төрелігі мен Қазақстанның бүкіл құқық қорғау жүйесінің тек қана азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз етуге, заңдарды қатаң орындауға және құқық тәртібін нығайтуға бағытталуы тиістігі, оны заңнамалық тұрғыдан қамтамасыз ету аясында жаңа Азаматтық іс жүргізу кодексі мен жаңа «Жоғары Сот Кеңесі туралы» Заң қабылдануы және «Сот жүйесі және судьялардың мәртебесі туралы» Конституциялық заңға, Қылмыстық-процесстік кодексіне және Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодекске қажетті өзгерістер енгізілуінің мәнінде мемлекеттілігімізді түпкілікті жаңғырту, Қазақстанның құқықтық және саяси жүйесін сомдау, азаматтық қоғамды қалыптастыру жатыр. Қазақстан Республикасының Президенті Н. Ә. Назарбаев атап көрсеткендей «Біз өзіміздің қазақстандық арманымыздың орындалуына және Қазақстанның өркендеуіне Конституциямызды бұлжытпай орындағанда, силағанда және құқық тәртібі мен заңдылықты сақтағанда сенімді түрде қол жеткізетін боламыз»

РЕЗЮМЕ

В статье рассмотрены изменения норм Конституции во взаимосвязи с развитием общества.

RESUME

In the article author says about Constitution, which defined as main political novelty in Kazakhstan. And also some aspects of Constitution in social life are considered in the article